

PELLO SALABURUREN EUSKALTZAINDIAN SARTZEA

Arizkun, 1985-III-31

Koldo Mitxelena

Jaun-andreak:

Gutziz pozgarri nuke egun hau eta une hau, honelako ospakizunek plagazon ez garenoi (ez izan eta ez izango) sortzen diguten harako estuasun hura ez balego bitarteko. Jaia Nafarroan delako, aurrenik, eta, Nafarroan izateaz gainera, Baztango kolko leunean gertatzen zaigulako, inoiz, eta ez hain aspaldi, Elizari dagozkionetan Baionari itsatsirik zegoen eskualde honetan. Elizarenetan eta hizkuntzarenetan esango nuke, bidenabar esana bidegaltze bihurtzeko kezkarik ez banu.

Eta jaia Nafarroan dugu nafar bat dela medio. Hirugarren aldiz aurkitzen naiz ohorezko bezain larri den egoera honetan. Nekez atzenduko zait lehenbizikoa, Nafarroako lurretan gertatua hura ere, ez hain aspaldi gainera, bitartea historiaren kana luzeaz neurtzen badugu behintzat. Leitzan izan ziren izatekoak eta Orixe zen gure artean sartzen zena, berandu xamar hala beharrez: 1958an agertu ziren **Euskera**-n han esanak. Gogoz eta hizkeraz nafar zen hark (euskaldun guztiok gara nondik edo handik nafar) ez baitzuen zinetako jaioterria hautatu nahi izan bere sarrerarako. Mugakoa zen, egia esan, eta muga gelditu nahi izan zuen, harako Erdi Aroko "Gaizkile muga" zelako hartan.

Gure gauzen berri dakienak badaki, beraz, gazteago nintzelarik egin nio-la erantzuna zaharrago nuenari eta ikasle nintzela aspaldidaniko, nahiz eta urrutiko, irakasleari. Oraingoan, berriz, zaharrena da erantzule; ez, haatik, irakasle eta gidari. Irakaskide dut Salaburu eta esan daiteke gainera, papere-tan ageri diren zenbait izen-tituluri bagagozkio, bere nolazpaiteko gidaria naitzela eta izan naizela.

Izenak eta harako "geiak", ordea, ez dabilta hemen ere batera. Alde-rantziz dabiltzala esatea hobe, zalantzarik gabe. Salaburu, izan ere, berezko argia eta besterengandik ikasiak esku artean zituela, Ameriketara joan zitzaigun behin. Eta han luzaroko egonaldirik egin ez bazuen ere (batek baino gehiagok esan ohi du lasterregi itzuli zitzaigula), aberasturik bihurtu zen gure-

gana, lehen eta geroko indiano edo amerikanoen antzera. Nik ere, beraz, Salaburu izan dut gehienbat artzain hizkuntzalaritza arazoetan; ez da bera, itxurak itxura, nere artaldekoetarik.

Oraingo mintzaldiek ere ez dute, mamiaren aldetik, ordukoen eite handirik. Euskal azentuaz aritu ginen Leitza eta beldur naiz ez ote genion entzungor egin elkarri, pittinen bat bederen. Orixe Galileo aurreko gizona genuen, halako batean esan nuenez. Newton aurrekoa halaber, Lyell eta Rask-en aurrekoa, eta ez dut esango Darwin aurrekoa zela *Quito'n arrebarekin* irakurri duenak dakizkien arrazoiengatik. Ez zuen, bestela esan, XVII. mendeko iraultzaren berri gehiegirik jaso, ez ordukoaren segidarenik, gure artean maiz aski gertatu ohi denez. Baita egungo egunean ere.

Beste zerbaiten oihartzun dira oraingoak, ez baitute zer ikusi berezirik ez euskararekin ez Euskal herriarekin. Horrexegatik beragatik uste dut badutela ikuskizunik euskaldunekin, erdaldunekin izan dezaketen adina, bai, behinik-behin. Ea ez ote den, galdatu digu euskaltzain berriak, bi bide baizik gure jakiundecko baldernan sartu eta egoteko, sarreraren meharraz kexu. Baietz erantzungo nioke nik, erantzuna eskuko baldin banu. Antzekoetan beste edozein lekutan agitzen denez, zabalik dagoena edo zabalik egon daitekeena: darabilen lanbidean ikasien eta asmatuen berri zehatz eta zorrotzak aditzera ematen dituenak dena den irekirik eduki behar duena. Berriak, noski, hizkuntza jakin batean —euskaraz gurean— eman baldin baditu eta direlako berriok, zeinnahi hizkuntzatan emanak, hor barrena barreiatu dabilzan eskuliburu merkeetan xurgatu ez baditu.

Hemen entzuten duguna Chomsky eta Bungereken arteko borrokaren abarrotsa baizik ez da, nolazpait ere. Borroka aski bitxia, alafede, ez baita alderdi baten eraso besterik, ez dakigularik honek hautatu duen etsaia ezertaz jabetu den. Salaburuk esan bezala, Bungek liburuxka bat egin zuela badakigu, Chomsky-ren kontra izendatuki eta bide batez, ezinbestean, harengandik datorren hizkuntzalaritza sortzaile eta formaldatzailearen kontra. Ez bide du delako obrak beste munduko hedamenik erdietsi. Ez dakigu, ordea, itzulpenik izan duen, gehigarrikerik edo osagarrikerik erantsi dion egileak. Are guttiago gertuaren zantzua Chomsky beraganaino barreiatu ote den.

Honek eduki zezakeen arjentinarraren desafiaoa, edo dotoreago eta bizkaitarrago nahi baduzue aupada, jakile izan balitz. Horrela izanik ere, gerta zitekeen ez adituarena egitea, gogorik nahiz astirik ez zuelako. Bata zein beste falta zitzaizkion behar bada. Nolanahi ere, jendartearen erori zen eskularrua, ez dakigu zein Konradinoren bultzadaz, Salaburuk altxatu du beretarren izenean.

Hitza eman zaidanez gero auzi honetan, eta noraezean hartu behar dudana gainera, neure buruarekikoak garbitu nahi ditut hitz bitan. Edozeinek jakin dezake, gogoak ematen badio, ez naizela Chomskytarra, ez amorratua ez amorru gabea. Esan dezagun zale naizela aurkari baino areago.

Bada zergatik. Iraultza bortitza landatu du hizkuntzalaritzan, ez agian Kuhn-en iritzien arabera, bai haatik edozein kaletar nahiz baserritarren gogorako. Eta ez dira horren ondokoak atertu ez agortu, nahiz abiatzeko hartan ustekabeko izan zitezkeen bideak gero zabalik gelditu, irekirik zeudela ziruditenak giltzaturik agertzen ziren bitartean. Besteak beste, honako hau aipatzea aski litzateke: Chomsky-k hurbildu du hizkuntzalaritza aspaldi aldameneko izan behar zituen jakiteetara eta, halaz guztiz, urrun baino urrunago zeuzkaretara.

Tarteko izan denak bakarrik daki nolako saltsa eta lokatzetan ibili diren orakatuak hizkuntzari dagozkion ikerlanak. Lagun bitxiak zituen aialdeko gramatika zelakoak aspaldidanik: ez dago begiratzea besterik noraino egon den murgildua Humanitate direlakoan altzoan nahiz alemanez *Belletristik* esaten denaren magalean. Estrukturalista omen zen joerak ez zituen hortik zetozen gaitzak deuseztatu, areagotu baino. Humanitateak premiazko ditugu, izan ere, gure artean: badira ehun urte baino gehiago filologia eta hizkuntzalaritza zein bere aldetik abiatu zirela, elkarrekiko lokarriak eten gabe, haatik. Ez da aski literatura (eta gainerakoak) baztertzea eta ukatzea hizkuntzaren zientzi-moduko azterbidea eskumenean edukitzeko. Gizona gizon bihurtu duen hizkuntza aurrean dugu beti giza-gauzetan eta edozein izaki, ezagutzen dugun neurrian, giza-gauza dugu nondipait.

Uste dudanaren arabera egia dena osorik esan behar baldin badut (eta komeni zaigu holako zerbait noizean behin egitea, barrera garbitzeko edo), badute Chomskytar frankok, ez Chomsky-k berak, laborrian ikara paratzen nauen makurra: lehengoz (eta ingurukoez) maiz azaltzen duten arduragabekeria. Aski dut, esate baterako, itzulia dabilen Newmeier-en liburuaren lehen orrialdeak irakurtzea (gainerako merezimendurik ez diot kenduko) neure burua hotzikarak hartzeko.

Esate baterako, *competence / performance* eta *langue / parole* ez daude Salaburuk, “aunitzek ikusi duenez”, uste duen bezain aldenduak. Zuzen dago, jakina, ez duela Saussurek sintaxia bere “hizkuntzan” garbiro ametzten. Delako *Cours* hori, hala beharrez esana eta ahal zen moduan bildua eta argitaratua, ez da izan, Ginebrako esaneko ikasleentzat izan ezik, Europako estrukturalisten baitarik “garatu den *hizkuntza*”, horren ernamuina baizik. Hauek, inolazko zalantzarik gabe, hizkuntzaren barrunbean zeukaten. Bestetik da, berek bestelako usteak izan arren, aurrerakada eskasak egin izana arlo horretan.

Bunge bera, egia esan, badirudi osinik osin dabilela horrelakoetan. Beretzat ere, egin dena, kaxkarra maizenik, Estatu Batuetan, aip. l., 27 orr., “en una época en que la mayoría de los lingüistas dedicaban la mayor parte de sus esfuerzos a trabajo de campo, como ocurre todavía en antropología (cuna de la lingüística moderna)”. Nik ez dut gehienetan jakiten zer adierazi nahi den ‘moderno’-ren gisako emendailuen bidez. Ze *fieldwork* egin zuen Saussurek? Non gertatu ziren, esaterako, Jakobsonenak, Kurylowicz-enak,

Trubeckoj-renak? Noiz edo noiz zerbait bildu zuten noraezean, hala nola Benvenistek iraniar hizkuntzetan edo Martinet-ek bere jaioterrian. Bloomfield bera ere gehiago saiatu zela esango genuke konparaketan bilketan baino.

Dialektuen azterketan aritu den jendea, gurean eta besterenean, ez ote zebilen lekuan lekukoak jasotzen? Ala indioena behar du izan hizkuntzak *fieldwork* bihur dadin lana? Nolanahi ere, lehenbiziko hizkuntz-atlasa USA-n, 1939-43an argitaratu agertua, hauxe izan zen: *Linguistic Atlas of New England*. Egilea, Hans Kurath, Austrian jaioa eta European ikasia zen, Jud eta Jaberg-engandik batipat.

Ezinezkoa dirudi norbait, Bunge bada ere, *de omni re scibili* behar bezala mintzatzeko gauza izatea. Ekonomilarien aldetik horrelako surmurra entzuna nuen jadanik. Eta, gure eremuari dagokionez, aditu dituzue Salaburuk salatu dituen oztopoak eta irristadak. Larriagoak dira hauek, autore bakar baten obrari buruz gertatuak direlako.

Ni gehienik mindu eta sutu ninduen aitortzekotan, 75. orrialdera, berriazurrerago bihurtzekotan, bidaliko zintuzket. "... todos los estudios históricos están afectados de pobreza de datos y muchos de éstos son inevitablemente circunstanciales", dio arrazoi osoz, gehiago ere esan zezakeelarik. Gehitzen duena, ordea, beste honako hau da: "La reconstrucción hipotética de una protolengua, como el protoindoeuropeo, es tan arriesgada como la reconstrucción hipotética de la fase inicial de la expansión del universo".

Zenbait jende, ni ere barne, saiatu da lehen-hizkuntza hizkuntza inoiz ez dela adierazten, ezta alderatzeko ere. Hizkuntz berreraiketak muga zorrotze-giak ditu, apurka eta pitinga ari da beti lanean eta eskemen eskemak ditu azken irabaziak, onenean ere. Indieuroparraren kasuan (eta ez du aurrikirik behar, gure saioek nabarmentzen dutena ez baita inolaz ere hizkuntza), egin dezagun kontu duela bost edo sei mila urteko gorabeherak direla. Lekutan zegoen orduan ere harako Bungek aipatzen duen *Big bang* hura! Eta fisiko zentzudunak dira honetaz (eta garai bereko antzékoez) hizketan ari direnak, ez hizkuntzalari ergelak.

Iraganaldiari buruz haztamuka gabilta guztiok, eta itsu-itsuan, urrutixegi jo nahi baldin badugu. Horrela, bada, Lizardiren txoriak udazkenean bezala "urrundu-bearka" ari zaigun Bunge sarri asko ikusiko dugu zilipurdika. Hizkuntzaren ontogenia ez ezik, filogenia ere aztertu behar omen genuke. Ezinkizun da, ordea. Haurraren auteman dezakegu nola sortzen eta hazitzen doan mintzatzeko gaitasuna, kanpoaldetik bederen. Ez dugu, haatik, begien bistan Adan lehengurasoa, ezta ere aspaldiko honen lekuan ipin dezakegun ordezeko gizaiderik. Ezaguera hori ez da dagoenekoa; ez eta ere, segur aski, etorkizunekoa.

Arestian aldatu dudana pasarte baina lehentxeago honela ari zitzaigun: "Es verdad que hay muy pocos datos empiricos acerca del origen y la evolución del lenguaje humano; esto es de esperar de un campo de investigación

joven y asediado por el ejército mentalista (bai, arraioa!): sin embargo, ya hay algunos resultados, tales como el estudio de la emergencia, comparativamente reciente, de nuevas lenguas (*créoles*) a partir de lenguas chapurradas (*pidgins*)... Otro es la identificación del 'área' de Broca en un par de cráneos de homínidos que vivieron hace dos millones de años”.

Bi erru eskerga ageri dira hemen, eta ez dut 'dirudi'-rik sartuko esaldian. *Pidgin/créolei* buruzko ezaguera bazuen Molièrek, baita XVIII. mendean euskaldunekin honela mintzatzen ziren islandiarrek ere: *Christ Maria presenta for mi balia, for mi presenta for ju bustana*. Hutsa, hor, larrapastadaren marka lotsagarria, *chapurrado* hitzean datza. Ez baitaki horrelako jardunean ari denak ezta zertaz ari den ere.

Bungerentzat, nabari da, gizakiak ez dira berezi behar ez arrazaz, ez erlijioaz, ez abar eta abarrez. Bai, ordea, hizkuntzaz. Hizkuntzak ez baitira berdinak —ezta, beraz, hiztunak ere—: badira hizkuntza oso eta beteak, baita ere, horien aldakan, erdi hizkuntza diren hizkuntzaxkoak.

Beste zenbait lekuko: “El tercer obstáculo es concebir el lenguaje de manera que sólo las lenguas modernas se ajusten a la definición, sin que quede lugar para las menos desarrolladas” (77). Luzeago eta zehatzago: “Tratar de descubrir la 'esencia del lenguaje'... examinando una única lengua es como tratar de encontrar la 'esencia de la vida' estudiando una sola bioespecie y, lo que es peor, investigando una especie extremadamente compleja, como la nuestra, en lugar de alguna modesta bacteria”. Euskarak balio luke ausaz.

Darabiltzadan puntuetan, bi dira batez ere Bungeren erru galantak. Edozeinek pentsa dezake, zein ere ezjakina den gai hauetan, nekez lortuko dugula argibiderik antzina-antzinako gizaki zein gizaideen kaskezurretan horien jabeek izan zezaketen hizketarako gaitasunaz. Izan ere, askozaz ere gogorra goa da burezurra barrengo muin-azalik gogorrena baino. Nekez utziko du, beraz, biguinenak marka beste hartan, baldin eta inoiz irakasten ziguten Mohs-en mailakatze hark funtsik badu.

Hona zer dioen, esate baterako, E. H. Lenneberg-ek, *Fundamentos biológicos del lenguaje*, 1975, 291, ingurukoak ere irakurgai direlarik: “Si a un grupo de expertos se les diesen fragmentos del cráneo (o el cráneo completo vaciado, si se quiere) de un hombre moderno, digamos de un individuo muerto tres años antes en circunstancias desconocidas, y se les pidiese que dijeran si esa persona había adquirido o no el lenguaje..., su juicio se basaría por completo en su conocimiento de las condiciones que en la actualidad prevalecen entre la mayor parte de la población. Los huesos por si solos no pueden proporcionarles ninguna pista sobre las capacidades lingüísticas del difunto. Podría haber sido un retrasado normocefálico o un gran orador, o, si el cerebro es anormalmente pequeño, podría haber pertenecido a un pigmeo africano o a un enano cabeza de pájaro —los dos en posesión del lenguaje—, o podría haber sido un individuo microcefalo que no dominase más que unas pocas palabras. Y si no pueden hacerse deducciones seguras sobre huesos

recientes, difícilmente puede presumirse que sea posible hacer inferencias sobre hombres fósiles que vivieron en circunstancias casi completamente desconocidas”. Argi da badagoela beste eragozpenik, “mentalisten” mamua uxaturik ere.

Bungek ‘porteñoz’ *chapurrado* deitzen duena Espaini aldeko *chapurreado* da, noski: ahuntz-erdara nahiz asta-euskara moduko zerbait, horrenbestez. Badakigu, ordea, *pidgin* batean ari denak badakiela beste hizkuntza bat guttienez. *Pidgin* hori, besterik ez dakienean, *créole* bihurtua baita: zenbaiten lehenbiziko hizkuntza eta hizkuntza bakarra gainera.

Eta hizkuntza oso ta betea, gainera, hizkuntzarien ozteak aho batez errepikatzen duenez; edozertarako gauza, goikoetarako eta behekoetarako, gertatuek eta gertatzen ari direnek erakusten digutenez. Landuak eta landugabeak izan daitezke hizkuntzak. Hizkuntzak dira halere eta ez dugu ahaztu behar herri basatienek ere aski landuak direla, hitzez eta oroitzapenez, izkribuz eta irakurriaz ez bada ere.

Aho betean onartzen du iritzi hau arestiko Lenneberg-ek, inondik ere ez delarik hizkuntzalaria. Ik. 298 or.: “Hoy día podemos estudiar culturas que son esencialmente neolíticas en su estado de desarrollo, así como culturas lo suficientemente avanzadas como para desintegrar el átomo y explorar el espacio interplanetario. Sorprendentemente, los lenguajes naturales que se hablan a lo largo de este margen de culturas parecen estar basados en principios similares. Es un hecho empírico que, hoy día, ni los instrumentos utilizados ordinariamente en una cultura dada ni la estructura social asociada a esa cultura pueden proporcionarnos pistas sobre la complejidad de la estructura del lenguaje que ahora hablan los individuos de esa cultura. Los lenguajes naturales no pueden ordenarse en términos de complejidad”. Diren hizkuntza naturalak, jakina, ez izan zitezkeenak. Azkeneko hauetaz, haatik, irudimena bakarrik mintza daiteke, arrazoizko makuluen laguntzaz, onenean ere. Maku-luak, damurik, ez dira gorputzaren atal naturalak.

* * *

Zerbait esan nahi nuke eta zerbait esan behar dut, hitzaldia burutu baino lehen, Salaburuk ahotan hartu dituen goragoko auziez. Materialismoarekiko ez zait, egia esan, gehiegi axola eta, oinarriak aukeratzekotan, ez nituzke nik behintzat hor aukeraturiko. Gogoeta bera ere ez da, nik uste, garbiegia egungo egunean; bakuna, behintzat, ez. Ezin izan daiteke inor orain materialista Holbach edo are Engels izan zitezkeen moduan.

Ez dut ezagutzen puntu horri buruzko Chomsky-gandik datorren aitormen zuzenik: Salaburuk, ordea, nik baino hobeki ezagutzen du, aise hobeki, eta bere esanari nagokio. Bunge da, dudarik gabe, materialista, delako jarrera horren oihukari ozen han eta hemen, lehen eta orain, ageri denez gero.

Ukitu nahi nukeen puntua eztabaidagai bihurtzeko, egoki iruditzen zait Popper-en iritzia bidenabar bederen aipatzea. Hiru ‘mundu’ bereizten ditu,

bestek bezala: berriak, izenak dira, nik uste. Lehenbizikoan daude, besteak beste, bota dugun harriaren ibilera, eta harria bera, elurteak eta euri-jasak, landarearen loratzea, odolaren gorabeherak, baita gure garaun eta bizkar-muinean gertatzen diren gertari ezkutuagoak. Sentierak, halaz ere, irudipenak, oroitzapenak, pentsaketak eta horien gisakoak bigarrenekoak genituzke. Hirugarrenean, handizki jendea aurki daiteke: zenbaki-teoria eta zenbakiak berak, poemak, sinfoniak, gogoetak, filosofiak... Ik., Espainian oraintsu agertu delako, *El universo abierto*, 1984, 135.etik aurrera.

Pentsamolde bat baino gehiago izan daitezke honetaz, aldaera eta ñabardurak kontutan hartzen baditugu, batipat. Nik, egia esan, ontzat hartuko nuke Popper-ena, berak xedaturik utzi duen gisan. Ez da, noski, goragokorik beheragokorik gabe ete lehenbiziko mundua da gainerakoen funtsa. Ez du horrek esan nahi, ordea, ez direla goragokoak zein bere autonomiaren jabe. Ez zait zuzen iruditzen, har dezadan erakusgarri bakar bat, Bungek *Epistemologia*-n, 50 orr., dioena: “Hacemos de cuenta que hay conjuntos, relaciones, funciones, números, estructuras, proposiciones, teorías, hadas, brujas, etc. O sea, no sólo inventamos los objetos conceptuales sino también su modo de existencia...” Urrutitik ere ez dute eite gehiegirik zenbakiak, alde batetik, eta Tartaloak, bestetik. Batzuen izaera eta ibilera asmatu egiten ditugu, izan ere, besteak aurkitu. Albadadi, hor baitago, ezin konta ahaleko multzoan, Fermat-en ‘teorema handia’, XVII. mendez geroztik frogatzeke daukaguna.

Azterbide bezala arras probetxuzkoa delarik, hainbeste aurrerapen eta hobekuntza zor dizkiogunez gero, ez du halaz ere uste Popper-ek goragokoaren beheragokora soilte eta murrizterik dagoenik hondar eta apurrik utzi gabe. Mundu bakoitzaren barruan ere, badira horrelako jauziak: ez du uste, adibidez, kimika bera fisika huts bihur daitekeenik. Mailaz maila igotzean ohiturazko da zerbait berriren irteera eta azaleratzea. Soilketa eta murrizketa dugu beherakoan; nabarmentzea, beriz, gorakoan.

Nolanahi ere, hemen dihoakiguna bigarren mundua da, ez guztiok aho batez aitortzen dugun lehenbizikoa, ezta ere urrunegi dugun hirugarrena. Hortik dator Bungenen erasorik gogorrenen bat, 31. orr.: “El lenguaje está en la mente, no en el cerebro, y menos aún en la sociedad. Por consiguiente, todo fenómeno lingüístico debe explicarse en términos mentalistas. (Sin embargo, de cuando en cuando Chomsky rinde tributo a la neurociencia del futuro)”.

Portaeraz baizik (*behavior* delakoaz) kezkatzen ez denak ez du gogorik behar deusetarako. Gogoaz ez baita inondik arima, baizik eta ingelesez *mind* deritzana, eta *Language and mind* liburu baten azalean ipini zuena mentalista da, nolazpait ere. Ameriketan, ez zuten aurrekoek Bloomfieldez gero hitz hori gogoko ezta nabari denez Bungek ere, garaunen etsai ager daitekeelakoan edo. Nik neronek nonbait idatzi nuen: “Ahora que se ha levantado la veda que prohibía mentar la mente...”, eta Chomsky-z ari nintzen zuzen nahiz oker.

Pentsakizun kiribilduetan murgildurik ez dabilen edozeinek badaki, edo bederen uste du, baduela bere baitan barrunbe bat oharmentaren bidez (honela mintza banaiteke) ezagun duena. Berak (gutariko bakoitzak), bai; ez, ordea, bestek. Honela mintzatzen da Etxepareren *Amoros sekretuki dena* bere mai-teaz ari dela (5, 13):

Ene gogoa balyaqui mayte vide nynduque,

Eta bistan da ez dakiela, parean datorren perpausak argi baino argiago adierazten duenez:

Ni erregue valin baninz erreguina liçate.

Etxeparek ezpainetan duen “ni” horrek badaki, baita jakin behar ere, bere gogoa, berea delako. Ez, ordea, maiteak, besterena delako, hain zuzen, ez berea. Bera errege ez den bezalaxe, besteak ezin begiets dezake ezkutaria-ren gogoa, zehar bidez ez bada, honen esanak eta eginak direla medio. Gogoa nabari da norberarentzat; estari, beste nornahirentzat.

Nor geure baitan gaudeino, ez zaigu behin ere neke, eskolan ibili gabeak izan arren, “izkutu hondar” horretara daraman bidea aurkitzea, zabal-zabalik baitaukagu. Izena ere badu bideak, orain atzenduxe dabilena, haatik. Liburu ezagun bezain mardul eta trinko batek dioenez, “By 1940 both the concept of dualism and the word introspection [honen bila nenbilen] had largely disappeared from scientific psychology in the U.S., where behaviorism ruled.”

Ez zait aski arrazoi iruditzen, U.S. horietakoa ez naizelako, behar bada, izena baztertzeko. Are guttiago izenak izendatzen duen bidea, horretaz baliatzen garenez gero behin eta berriro: hizkuntz-intuiziora, gure nahiz bes-terena, jotzen dugun bakoitzean, urrutirago gabe. Chomsky-k, oker ez baldin banabil (ez baitut aurkitu bilatzen nuen pasarte), ez du funtsezko arazotzat hartzen, Bloomfield-tarren eta Bungeren gisan.

Hizkuntzalariari ezin eska diezaioke neurofisiologiari buruzko inolazko ezaguerarik, zerbait jakiteak kalterik egingo ez badio ere. Entzun eta (albal-di) uler daitezkeenez ari da, baita horrelakoak entzun eta ulerterazteko moduez ere. Badaki, nola ez ba?, garaunek, bizkarmuinak eta are horietan sortzen diren hari eta sareek, ahotik belarrira eta belarritik barrenago zabal-zen diren uhin eta zirrarekin. Hor konpon. Eginbide hori ez dagokio berari.

Har ditzagun Iztueta eta *Gipuzkoako dantzak*, eta berdin genuke antze-ko Aita Barandiaranen edo besteren lanak irakurtzea. Hor esaten zaigu, esa-terako, ezkerreko oina altxatzen duela dantzariak honeraino edo haraino, agur egiten duela ezker-eskuin txapela eskuan duela, ez dakit nolako kurpila josten duela hankekin... Eta azpian datzan neurofisiologia, zer? Zergatik ez esan nola dauden edo dabiltzan atergabe hezurak, zainak, nerbioak? Hori berori, jakina, hobe genuke molekula mailan ezagutu, eta ez dugu oraindik azken mugarririk jo. Iztuetari ez dio inork horrelakorik eskatu eta Bungek ez

du eskubiderik horrelakorik Chomsky-ri, nahiz gutariko edozeini, eskatzeko. Bestela ere, badugu eginkizunik aski eta gehiegi.

Azken-azkenik. Bat natorrela esango nuke Salabururekin, arazorik nagusienetan behintzat. Berdin du, gainera, horrela izan nahiz ez izan. Guri dagokiguna, ber-bertatik ukitzen gaituena, hemen (eta hemendik kanpo) erakutsi duen jakitea, gaitasuna eta prestasuna da. Hori baino hoberik Salaburuk befi erakusten duen prestutasuna da. Eta prestutasun hori dela medio, izango dugu irabazpiderik franko doai haietarik euskaldun guztiok. Eta erdal-dunek ez dute deus galduko.